

La Universitat de València presenta una obra inèdita de Manuela Ballester

Realitzada en l'exili mexicà, 'Recuerdo de València' es presentà en la inauguració de la Casa d'Espanya a Mèxic

València, a 22 de maig de 2024. La Universitat de València ha organitzat el Centre Cultural de la Nau la major retrospectiva de l'artista valenciana Manuela Ballester (1908-1994). Des de mes de març passat, coincidint amb els actes del 8M i el trenta anys de la seua mort, la Universitat ha presentat l'exposició sobre aquesta artista valenciana de la generació dels 30.

L'exposició ha donat una sorpresa en fer que la Universitat trobara una obra de Manuel Ballester que es creia que havia desapareguda: *Recuerdo de Valencia*.

Més de 380 obres i documents donen a conèixer la prolífica trajectòria d'una artista amb identitat pròpia que mereix un reconeixement a banda de la figura del seu marit, Josep Renau.

Recuerdo de Valencia s'ha presentat aquest matí a la Sala Acadèmia, un dels llocs de l'exposició, en un acte presidit per la rectora, Maria Vicenta Mestre, amb la presència de la vicerectora de Cultura i Societat, Ester Alba, i la comissària de l'exposició, Carmen Gaitán Salinas. Més de 12.000 persones han visitat l'exposició, en una mostra que ja ha esdevingut la més visitada al Centre Cultural La Nau després de la pandèmia, en temps post-Covid.

La rectora ha agraït la generositat de Manuel Sánchez, propietari de l'obra, i a l'equip del Vicerectorat de Cultura i Societat per fer possible aquesta

gran retrospectiva “que reivindica no sols la figura de Manuela Ballester, importantíssima, sinó també la de totes les creadores i la de tota una generació condemnada pel drama de l’exili”. Mavi Mestre també ha recordat als 50 prestadors privats que han fet possible que la Universitat de València haja produït aquesta magnífica exposició en l’any que la institució celebra el 525 aniversari.

La vicerectora Ester Alba ha detallat l’ampli programa d’activitats complementàries i ha subratllat l’interés institucional perquè l’exposició itinere en l’àmbit nacional i internacional.

Manuel Sánchez ha explicat que l’obra va arribar a les seues mans a través dels seus avis, que també eren artistes. Sánchez ha afegit que entre els exiliats hi havia una gran confraternitat.

Com ha arribat aquesta obra a la Universitat de València?

Després de la inauguració, segons conta la comissària, “moltes persones han contactat amb nosaltres per aproximar-se a Manuela Ballester”. De fet, la singularitat de l’exposició radica en el fet que s’ha convertit en el punt de trobada d’obres de més de cinquanta prestadors privats que conserven peces d’una artista amb una extensa producció, fora i dins d’Espanya. Entre aquestes contribucions la sorpresa va sorgir fa menys d’un mes, a través del Museu Nacional Centre d’Art Reina Sofia, que va permetre localitzar una pintura que es pensava que estava perduda i que té gran importància en la producció artística de Manuela Ballester, tant pel seu significat com pel context i la seua presentació. Es tracta de *Recuerdo de Valencia*, una obra de 1939, que curiosament es trobava a Madrid, quan sempre s’havia pensat que estava a Mèxic, perquè va ser una de les primeres obres de l’artista en

la diàspora mexicana. Aquest quadre representa el bust d'una dona, el coll de la qual està adornat amb elements marins en una urna, una imatge un poc atípica, amb inspiració dadaïsta. El tors precintat en vidre descansa sobre una tela roja i mira un cortinatge, verd i blanc, que oneja com si es tractara d'una bandera, en una composició amb colors que coincideixen amb els de la bandera mexicana: verd, blanc i roig. La imatge té un cert aspecte escenogràfic, característica present també en altres obres de Ballester, segons afirma la comissària. La dona mira cap al cortinatge ondulant i dona l'esquena als fons marins, amb barques a la platja, que es repeteixen en diferents peces al llarg de la trajectòria de Ballester i podrien recordar una imatge d'una València que l'artista ja va deixar arrere.

Recuerdo de Valencia, detalla Carmen Gaitán Salinas, evoca una València que anys més tard l'artista llegiria en el llibre d'Azorín, les impressions del qual va anotar en els seus diaris fent referència a aqueixa València que porta en la sang. En els seus quaderns, Manuela diu que vol ser més intensament valenciana i més intensament espanyola, i expressa un anhel per la pàtria perduda que estarà sempre present en la seua trajectòria.

L'obra, oli sobre taula, es va exposar en la mostra *Pintura en el destierro*, organitzada per la Casa de la Cultura Espanyola a Mèxic en març de 1940.

Aquesta mostra va marcar la inauguració del centre, creat com a seu de la Junta de Cultura Espanyola, que havia fundat a París amb la col·laboració de Picasso, presidida per José Bergamín, amb l'objectiu d'evitar la disgregació intel·lectual espanyola causada per la guerra i l'exili.

La mostra es va anunciar com una col·lectiva de pintura espanyola moderna i va ser tan sonada que li van dedicar comentaris revistes de l'exili com *Romance. Revista Popular Hispanoamericana*.

Al principi es pensà que la pintura estava perduda, perquè, a més, segons la investigació de la comissària, en 1974 es va saber per altres materials que Manuela Ballester va realitzar una versió molt similar d'aquest *Recuerdo de Valencia*, que titulà igual. Així, el fet que fera una segona versió ja tan tardana portà a pensar que aquesta segona versió rememorava la primera, que havia desaparegut i que la Universitat ha aconseguit trobar.

Recuerdo de Valencia és important perquè és una de les primeres obres que va fer Ballester en la diàspora republicana i és possiblement una de les primeres que va fer al seu país d'acolliment, Mèxic. L'obra fa de Ballester una part fonamental de l'entramat cultural d'una Espanya que lluità sense descans pels valors democràtics.

L'exposició 'Manuel Ballester. Pintar enfront de tot' és fruit d'una dècada de minuciosa investigació. La comissària és Carmen Gaitán Salinas, científica titular del Departament d'Història de l'Art i Patrimoni de l'Institut d'Història del CSIC. La mostra vol contribuir a comprendre l'abast i la importància de l'activitat artística de la pintora, dona llum a obres inèdites i és la primera gran retrospectiva de l'artista que aplega nombroses i heterogènies obres pel seu format, llenguatge i tècnica, de la seua extensa producció fora i dins d'Espanya.

A València, passant per l'exili mexicà i la República Democràtica Alemanya, Manuela Ballester va viure entre pinzells, murals i lluites personals.

L'exposició integra pintures, inclosos els retrats (gènere pictòric en el qual destacà Ballester), il·lustracions de revistes, portades per a editorials, figurins de modes, cartells i projectes murals i publicitaris. Aquestes obres es posen en context amb fotografies, publicacions i documents d'arxiu que ajuden a conèixer la complexa trajectòria de l'artista.

Durant l'acte, també s'ha presentat el catàleg i el congrés internacional que es farà el pròxim 20 de juny a l'IVAM, que inclourà una visita guiada a l'exposició.

La Universitat de València presenta una obra inédita de Manuela Ballester

Producida en el exilio mexicano, 'Recuerdo de Valencia' fue presentada en la inauguración de la Casa de España en México

València, a 22 de mayo de 2024. La Universitat de València ha producido y muestra en el Centre Cultural La Nau la mayor retrospectiva de la artista valenciana Manuela Ballester (1908 - 1994). Desde el pasado mes de marzo, coincidiendo con los actos en torno al 8-M y el 30 aniversario de su fallecimiento, la Universitat presentó esta exposición sobre esta artista valenciana de la generación de los 30. Pero la exposición todavía depararía una sorpresa más: ha permitido que la Universitat localice una obra que se creía desaparecida 'Recuerdo de Valencia'.

Más de 380 obras y documentos para dar a conocer la prolífica trayectoria de una artista, con identidad propia, que merece un reconocimiento al margen de la figura de su marido, el también artista Josep Renau.

‘Recuerdo de Valencia’ se ha presentado esta mañana en la Sala Acadèmia, uno de los espacios de la exposición, en un acto presidido por la rectora, Maria Vicenta Mestre y con la presencia de la vicerrectora de Cultura y Sociedad, Ester Alba y la comisaria de la exposición, Carmen Gaitán Salinas.

La rectora ha agradecido la generosidad de Manuel Sánchez, propietario de la obra, y al equipo del Vicerrectorado de Cultura y Sociedad por hacer posible esta gran retrospectiva “que reivindica no solo la figura de Manuela Ballester, importantísima, sino también la de todas las creadoras y la de toda una generación condenada por el drama del exilio”. Mavi Mestre también ha recordado a los 50 prestamistas privados que han hecho posible que la Universitat de València haya producido esta magnífica exposición en el año que la institución celebra el 525 cumpleaños.

La vicerrectora Ester Alba ha detallado el amplio programa de actividades complementarias y ha subrayado el interés institucional porque la exposición itinere en el ámbito nacional e internacional.

Manuel Sánchez ha explicado que la obra llegó a sus manos a través de sus abuelos, que también eran artistas. Sánchez ha añadido que entre los exiliados había una gran confraternidad.

¿Cómo ha llegado esta obra a la Universitat de València?

Tras la inauguración, según explica la comisaria, “muchas personas han contactado con nosotros para aproximarnos a Manuela Ballester”. De hecho, la singularidad de la exposición radica en que se ha convertido “en el punto de encuentro” de obras de más de 50 prestadores privados que conservaban piezas de una artista con una extensa producción, fuera y dentro de España. Y entre estas contribuciones la “sorpresa” se produjo hace menos de un mes, a través del Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, que permitió localizar una pintura que se pensaba perdida y que tiene gran importancia en la producción artística de Manuela Ballester, tanto por su significado como por el contexto y presentación de la misma. Se trata de 'Recuerdo de Valencia', una obra pintada en 1939, que curiosamente se encontraba en Madrid, cuando siempre se había pensado que estaba en México, porque fue una de las primeras obras creadas por la artista en la diáspora mexicana.

En esta obra se representa el busto de una mujer, cuyo cuello está adornado con elementos marinos dentro de una urna, una imagen algo atípica, con inspiración dadaísta. El torso precintado en cristal de la mujer descansa sobre una tela roja y mira a un cortinaje, verde y blanco, que ondea como si se tratara de una bandera, en una composición cuyos colores coinciden con el cromatismo de la bandera mexicana: verde, blanco y rojo. La imagen tiene cierto aspecto escenográfico, característica presente también en otras obras de Ballester, según explica la comisaria. La mujer mira hacia ese cortinaje ondulante y da la espalda a los fondos marinos, con barcas en la playa, que se repiten en varias piezas a lo largo de su trayectoria y que podrían recordar una imagen de una Valencia, que ya Ballester dejó atrás.

'Recuerdo de Valencia' detalla Carmen Gaitán Salinas, evoca a una Valencia que años más tarde la artista leería en el libro de Azorín, cuyas

impresiones anotó en sus diarios, haciendo referencia a esa Valencia que lleva en su sangre. En sus cuadernos, Manuela expresa que quiere ser más intensamente valenciana, más intensamente española, expresando un anhelo por la patria perdida que estará siempre presente en su trayectoria.

La obra, un óleo sobre tabla, fue expuesta en la muestra 'Pintura en el destierro', organizada por la Casa de la Cultura Española en México en marzo de 1940. Esta muestra marcó la inauguración del centro, creado como sede de la Junta de Cultura Española. Esta había sido fundada originariamente en París con la colaboración de Picasso y presidida por José Bergamín, con el objetivo de evitar la disgregación intelectual española causada por la guerra y el exilio. La muestra se anunció como una exposición colectiva de pintura española moderna y fue tan sonada que se dedicaron espacios en revistas del exilio, como 'Romance. Revista Popular Hispanoamericana'.

En un principio se pensaba que la pintura estaba perdida porque, además, según la investigación de la comisaria, en 1974, se conoció por otros materiales, que Manuela Ballester realizó una versión muy similar de este 'Recuerdo de Valencia' y lo tituló igual. Entonces, el hecho de que hiciera una segunda versión, ya tan tardía, llevó a pensar, que esta segunda versión rememoraba la primera que había desaparecido y que la Universitat ha logrado localizar.

‘Recuerdo de Valencia’ es importante porque constituye una de las primeras obras que Ballester pintó en la diáspora republicana y posiblemente una de las primeras que realizó en su país de acogida, México. Sitúa a Ballester como una parte fundamental del entramado cultural de una España que luchó sin descanso por los valores democráticos.

La exposición, ‘Manuela Ballester. Pintar frente a todo’ es fruto de una década de minuciosa investigación y está comisariada por Carmen Gaitán Salinas, científica titular del Departamento de Historia del Arte y Patrimonio del Instituto de Historia CSIC. La muestra quiere contribuir a comprender el alcance y la importancia de la actividad artística de la pintora, al tiempo que arroja luz sobre obras inéditas y se establece como la primera gran retrospectiva de la artista que aúna numerosas y heterogéneas obras, por su formato, lenguaje y técnica, de su extensa producción, fuera y dentro de España. Desde Valencia pasando por el exilio mexicano y la República Democrática Alemana: experimentó una vida entre pinceles, murales y luchas personales. La exposición integra pinturas -incluidos retratos, género pictórico en el que la artista destacó-, ilustraciones en revistas y portadas para editoriales, figurines de modas, carteles y proyectos murales y publicitarios. Estas obras se ponen en contexto con fotografías, publicaciones y documentos de archivo que ayudan a conocer su compleja trayectoria.

Durante el acto, también se ha presentado el catálogo y el congreso internacional que tendrá lugar el próximo 20 de junio en el IVAM y que incluirá una visita guiada a la exposición.